

ยุทธศาสตร์การพัฒนการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลาง ในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก

Strategic Development for Temple-Based Cultural Tourism
in East Lanna Provinces

พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก 4 จังหวัด อันประกอบด้วย จังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน ซึ่งมีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน มีลักษณะวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่ใกล้เคียงกัน ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบประเพณีวัฒนธรรมของแต่ละจังหวัดทั้งที่มีลักษณะคล้ายกัน และที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ สถานการณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบันของวัดแต่ละแห่งเพื่อสะท้อนถึงผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว และเสนอแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เหมาะสม กับบริบทของวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในวัดของทั้งสี่จังหวัด

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ล้านนาตะวันออกวัด

Abstract

This study was aimed at studying strategic development for temple-based cultural tourism in four east Lanna provinces which included Chiang Rai, Phayao, Phrae, and Nan. The four provinces hold close relationship since past to present and also share similar local culture and traditions. The research investigated: 1) tradition and cultural patterns of four provinces within two dimensions, that is, similarities and differences where the later clearly indicated unique cultural characteristics of each province; and 2) current tourism situation of four provinces in order to indicate the impact of cultural tourism that utilizes temples as tourist spots. The research then proposed guidelines in formulating strategies for cultural tourism management

¹ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์การพัฒนามุขนิภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

and cultural resource management appropriate for cultural context of the temples in four provinces.

Keywords: Cultural Tourism, Cultural Resource Management, East Lanna, Temple

บทนำ

ปัจจุบันหลายประเทศได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว และตลาดทางการท่องเที่ยวก็เปิดกว้าง มีความหลากหลายทั้งตัวของแหล่งท่องเที่ยว และประเภทของนักท่องเที่ยวดังนั้นประเทศต่างๆ จึงได้พยายามแข่งขันกันโดยใช้กลยุทธ์ต่างๆ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าสู่ประเทศของตนเองให้มากที่สุด ในภาพรวมระดับนานาชาติการท่องเที่ยวยุโรปโตอย่างต่อเนื่องโดยนักท่องเที่ยวปี 2556 เพิ่มจากปี 2555 จาก 995 ล้านคน เป็น 1035 ล้านคนโดยภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกมีอัตราการเติบโตสูงสุดร้อยละ 7 ประเทศที่มีนักท่องเที่ยวสูงสุด 10 อันดับแรกได้แก่ ประเทศฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา จีน สเปน อิตาลี ตุรกี สหพันธรัฐเยอรมนี สหราชอาณาจักร รัสเซียและมาเลเซีย ตามลำดับ

ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเดินทางมาท่องเที่ยว เพราะมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายที่สามารถสร้างให้เป็นจุดขายและดึงดูดให้ชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวและพักผ่อนในระยะยาวได้ค่อนข้างสะดวกเนื่องจากค่าครองชีพไม่สูง และประชาชนส่วนใหญ่มีอัตราตายตึ้นนับตั้งแต่ปี 2522 เป็นต้นมา รัฐบาลได้พัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยบรรจุแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (ระหว่างปี พ.ศ.2520-2524) ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่มีการบรรจุเรื่องการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและต่อมาการท่องเที่ยวก็ได้รับการบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชาติตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างมากเนื่องจากรายได้ที่ได้จากการท่องเที่ยวนั้นมีมูลค่าเป็นอันดับต้นๆ ของประเทศเมื่อเทียบกับอุตสาหกรรมประเภทอื่นๆ การท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญสาขาหนึ่งซึ่งทำรายได้เข้าประเทศเป็นมูลค่ามหาศาล ติดต่อกันมาเป็นเวลานานหลายปี และมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ จะเห็นจากการเพิ่มขึ้นของรายได้ จาก 323.5 พันล้านบาท ในปี 2545 เป็น 547.8 พันล้านบาท และ 592.8 พันล้านบาท ในปี 2550 และ 2553 ตามลำดับ

ส่วนสถิตินักท่องเที่ยวก็มีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ จะเห็นได้จากปี 2552 มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาถึง 14,149,841 คน ปี 2553 เพิ่มเป็น 15,963,400 คน และในปี 2554 มีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นถึง 19,098,323 คน คิดเป็น +12.63 % และ 19.84% ตามลำดับ ปัจจุบันการท่องเที่ยวของประเทศไทยสูงเป็นอันดับที่ 15 ของโลก โดยรัฐบาลตั้งเป้าหมาย

ไว้ว่าเมื่อรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนแล้วเป้าหมายรายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศ ในปี 2558 ประเทศไทยจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวในอันดับ 1-7 ของอาเซียนและมีรายได้จากการท่องเที่ยว 2 ล้านล้านบาท ซึ่งหากจะทำให้รายได้เป็นไปตามเป้าหมายดังกล่าวประเทศไทยจำเป็นต้องพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างจริงจังทั้งในเรื่องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ๆ ศักยภาพของผู้ประกอบการท่องเที่ยว รวมถึงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้ตรงกับตลาดนักท่องเที่ยวที่มีหลากหลายกลุ่ม

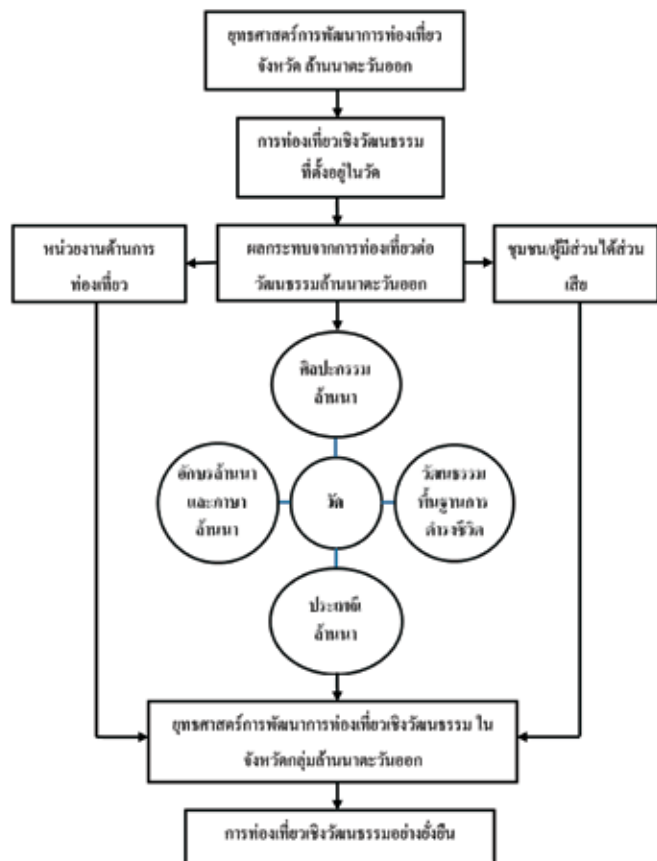
แต่ถึงกระนั้นการท่องเที่ยวก็มีทั้งผลดีและผลเสีย ถ้าหากขาดการจัดการที่ถูกต้อง โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะอยู่ในวัด ค่อนข้างที่จะมีความเสี่ยงต่อการได้รับผลกระทบ บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของผลการศึกษาวิจัยที่ต้องการชี้ให้เห็นการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ว่าควรมีการจัดการอย่างไรจึงจะเหมาะสมยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรเป็นไปในทิศทางไหน จึงจะมีผลกระทบทางลบต่อวัฒนธรรมน้อยที่สุด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่ออธิบายวัฒนธรรมล้านนาที่ปรากฏอยู่ในวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก
3. เพื่อวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก ที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่ในวัด ในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวิธีการและขั้นตอนเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ใช้ประกอบในการศึกษา เพื่อให้ทราบถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนาตะวันออก กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก และผลการนำยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวไปใช้ในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก ว่ามีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างไร เพื่อหาข้อเสนอแนะในการจัดทำยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในพื้นที่ล้านนาตะวันออกดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนาตะวันออกโดยศึกษาจาก เอกสาร การสัมภาษณ์ การสอบถาม การสังเกต
2. ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก โดยการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง การสำรวจพื้นที่ด้วยตนเอง
3. การศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการศึกษายุทธศาสตร์ การท่องเที่ยวที่มีอยู่จากเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง การสอบถามนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว
4. การวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เสนอแนะยุทธศาสตร์เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน นำไปสู่การนำไปปฏิบัติของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อไป

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาวัดที่ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดล้านนาตะวันออก อันประกอบด้วยจังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน โดยกำหนดคุณสมบัติของวัดที่ใช้ในการศึกษาไว้ดังนี้

1. เป็นวัดที่มีศิลปกรรม ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ
2. เป็นวัดที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีตำนาน และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์
3. เป็นวัดที่มีวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม ที่สืบทอดมาอย่างยาวนานและนักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมได้
4. เป็นวัดที่มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจและเดินทางเข้ามาชมอย่างสม่ำเสมอ
5. เป็นวัดที่มีการบริหารจัดการโดยชุมชนมีส่วนร่วม
6. เป็นวัดที่มีแหล่งเรียนรู้ของชุมชน เช่น พิพิธภัณฑ์ หรือ ชมรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่นชมรมหมอมือเมือง เป็นต้น

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัด ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจด้านการท่องเที่ยว องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน นักวิชาการ ปรชาชนท้องถิ่น ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนที่ศึกษา พ่อค้าแม่ค้าที่อยู่ในพื้นที่ๆ ศึกษาโดยเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง

เครื่องมือการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาได้ใช้เครื่องมือในการศึกษาทั้งหมด 4 แบบ คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และการจัดเวทีเสวนา ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

- แบบสอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 ตอน คือ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ความรู้เกี่ยวกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ผลกระทบจากการ

พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การมีส่วนร่วม ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

- แบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดประเด็นหลักไว้ คือ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนาตะวันออก ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ผลกระทบจากการท่องเที่ยว ปัญหาข้อเสนอแนะ

- การสังเกต เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสถานที่ท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยการลงไปสำรวจลักษณะความเปลี่ยนแปลง สังเกตพฤติกรรมนักท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยว

- การจัดเวทีเสวนา โดยเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมาร่วมเสวนา เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

การวิเคราะห์ข้อมูล

- การศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น สถิติข้อมูล จำนวนนักท่องเที่ยว รายได้ ความพึงพอใจ การให้บริการ ผลกระทบจากการท่องเที่ยว ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ด้วยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย T-test และ F-test ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ควบคู่กับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

- การศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการจัดเวทีเสวนา การสัมภาษณ์ โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก เช่น นักท่องเที่ยว ชาวบ้านที่อยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อศึกษาความคิดเห็น ความพึงพอใจ การบริหารจัดการ ตลอดจนปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวใช้การพรรณนาเหตุการณ์ วิเคราะห์เชื่อมโยงองค์ความรู้ ด้านวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก ประกอบกับข้อมูลเชิงปริมาณ

สรุปผลการวิจัย

1. วัฒนธรรมล้านนาที่ปรากฏอยู่ในวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออกในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วัดในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก มีลักษณะวัฒนธรรมที่คล้ายๆ กัน แต่ก็มีบางแห่งที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งโดยรวมแล้วสามารถแบ่งวัฒนธรรมที่พบในวัดออกเป็น 3รูปแบบ คือวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมและวัฒนธรรมพื้นฐานการดำรงชีวิต

1) วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม

จากการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่จะมีรูปแบบองค์ประกอบที่ใกล้เคียงกัน แต่ก็มีความโดดเด่นทางพุทธศิลป์ที่แตกต่างกันและเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งแสดงรายละเอียดในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมที่พบในวัดในจังหวัดล้านนาตะวันออก

ประเภท	รูปแบบและที่ตั้ง	ความโดดเด่น
สถาปัตยกรรม	1. วิหารไทยลือฉวณันตารามจ.พะเยา 2. วิหารลายปูนปั้นวัดมิ่งเมือง จ.น่าน 3. วิหารทรงจัตุรมุข วัดภูมินทร์ จ.น่าน 4. เจดีย์วัดพระธาตุแช่แห้ง จ.น่าน 5. เจดีย์วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร จ.น่าน 6. เจดีย์วัดพระธาตุข่อย จ.แพร่ 7. เจดีย์วัดพระธาตุอภัย จ.เชียงราย	- รูปแบบอาคารสถาปัตยกรรมไทใหญ่ที่สวยงามมีเอกลักษณ์เฉพาะ - ลายปูนปั้นที่วิจิตรงดงาม ของช่างชาวเชียงแสน - เป็นวิหารจัตุรมุขที่มีความโดดเด่นเพียงแห่งเดียวในล้านนาตะวันออก ที่มีความสวยงาม - เป็นพระธาตุประจำปีเกิด ปีกระต่าย - เป็นพระธาตุที่ได้รับอิทธิพลจากทางสุโขทัย - เป็นพระธาตุประจำปีเกิด ปี ชาล - เป็นพระธาตุประจำปีเกิด ปี กุน
ประติมากรรม	1. พระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ จ.พะเยา 2. พระเจ้านั่งดิน วัดพระเจ้านั่งดิน จ.พะเยา 3. พระสิงห์ วัดพระสิงห์ จ.เชียงราย 4. พระแก้วมรกตจำลอง วัดพระแก้ว	- พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ หน้าตักกว้าง 7 วา สูง 8 วา 2 คอก ศิลปะเชียงแสน อายุ 522 ปี - พระพุทธรูปที่ตั้งอยู่บนพื้นไม้ฐานชุกชีรองรับเหมือนพระพุทธรูปวัดอื่นๆไม่ปรากฏปีที่สร้าง - พระพุทธรูปศิลปะเชียงแสนยุคต้น ซึ่งถือว่าเป็นยอดแห่งพุทธศิลป์ ในยุคเชียงแสน - พระพุทธรูปหินหยกสีเขียว จำลองพระแก้วมรกต
จิตรกรรม	1. ภาพจิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถกลางน้ำ วัดศรีโคมคำ จ.พะเยา 2. ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน	- ภาพวาดทศชาติชาดก โดยศิลปินแห่งชาติ อาจารย์อึ้งคาร กัลยาณพงศ์ - ภาพวาดตำนานเมืองน่าน ภายในวิหารจัตุรมุข
วรรณกรรม	1. คัมภีร์พระปาฏิโมกข์ วัดพระบาทมิ่งเมือง จ.แพร่	- เป็นคัมภีร์พระปาฏิโมกข์ที่ปักด้วยไหม ที่ทำถวายโดยเจ้าแม่บัวไหล พระมเหสีของเจ้าหลวงเมืองแพร่ ที่มีลวดลายปกที่ละเอียดสวยงาม และใช้ความเพียรในการทำสูง

2) วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

2.1 วัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

- ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา
- ประเพณีदानข้าวใหม่
- ประเพณีตั้งธรรมหลวง (เดือนยี่เป็ง)
- ประเพณีสงกรานต์ / สงกรานต์พระธาตุ
- ประเพณีบวชพระ (บรรพชาอุปสมบท)
- ประเพณีทำบุญทอดกฐิน
- ประเพณียี่เป็ง
- ประเพณีตั้งธรรมหลวง (ฟังธรรมมหาชาติ)

2.2 วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นของชุมชน

- ประเพณีสงกรานต์
- ประเพณีไหว้ผีบรรพบุรุษ

3) วัฒนธรรมที่เป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตที่พบมาก คือ แพทย์พื้นบ้าน แพทย์แผนไทย ซึ่งบางวัดได้พัฒนาไปสู่การผลิตเป็นสินค้า เช่น ชมรมแพทย์แผนไทยวัดศรีโคมคำ ที่มีการสอไบประกอบวิชาชีพระแพทย์ และมีการผลิตตัวยาสมุนไพรออกจำหน่ายแก่ผู้ที่มาท่องเที่ยวในวัดด้วย

2. สถานการณ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัด ล้านนาตะวันออก

สถานการณ์การท่องเที่ยวของวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออกในปัจจุบัน ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะให้ความสำคัญกับวัดที่มี โบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญๆ ประจำจังหวัด เช่น วัดที่มีมหาเจดีย์เก่าแก่ มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้นแต่ก็มีบางวัดที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากวัดอื่นๆ ที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ เช่น วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน ที่มีจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวแตกต่างจากวัดอื่น คือมีภาพวาดเก่าแก่ ซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของจังหวัดที่นักท่องเที่ยวต้องแวะไปชม ประเพณีห้าเป็งสงกรานต์วัดลี นอกจากนี้จะมีประเพณีทำบุญโดยทั่วไปแล้ว ยังมีเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่แตกต่างกันจากวัดอื่นๆ คือในวันดังกล่าวจะมีการแกงผักชีเหล็ก ถวายพระและผู้มาร่วมทำบุญ โดยเชื่อว่าจะทำให้แข็งแรงหายจากโรคภัยไข้เจ็บ เช่นโรคปวดข้อ ปวดหัว เป็นต้น

การจัดการภายในวัดส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับนโยบายของเจ้าอาวาสของแต่ละวัด บางวัดให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวมาก แต่บางวัดไม่ได้เน้นเรื่องการท่องเที่ยวเท่าที่ควร นอกจากนี้การจัดการของแต่ละวัดก็ขึ้นอยู่กับปริมาณของนักท่องเที่ยวด้วย วัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้าไปเป็นจำนวนมาก จะมีระบบการจัดการด้านสาธารณูปโภคที่ดี เช่น มีการจัดทำแผนที่

บอกทาง ป้ายอธิบาย ลานจอดรถ และห้องน้ำสำหรับนักท่องเที่ยว แต่วัดที่ไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยว พัฒนาระบบสาธารณูปโภคมีค่อนข้างน้อย

ด้านผลกระทบที่มากกับการท่องเที่ยวเป็นผลกระทบทางบวกมากกว่าทางลบ จากการศึกษพบว่า การท่องเที่ยวทำให้วัดมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการทำบุญของนักท่องเที่ยว บางวัดใช้โอกาสจากการท่องเที่ยวในการเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีของวัดเช่น วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง จังหวัดน่าน ได้ทำซุ้มสี่ซะตาดขนาดใหญ่เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมทำบุญสี่ซะตาดในช่วงสงกรานต์ หรือการจัดให้มีการทำบุญสงกรานต์พระธาตุแช่แห้งแบบโบราณ ซึ่งเป็นการนำวัฒนธรรมที่กำลังจะเลือนหายไปกลับมาผลิตซ้ำ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้งท่านอธิบายว่า "การนำวัฒนธรรมดั้งเดิมมาใช้ ซึ่งเรียกว่าการฮอมนูญ ทำให้ทางวัดลดรายจ่ายจากการจ้างนักร้องนักดนตรี ลดปัญหาวัยรุ่นทะเลาะกัน ทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคี ทำให้มีคนมาเที่ยวงานเพิ่มมากขึ้น และวัดได้รับปัจจัยจากการทำบุญมากขึ้นด้วย..." นอกจากนี้ชุมชนที่อยู่รอบๆ วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ก็ได้รับผลจากการท่องเที่ยวด้วย คือ ชุมชนเกิดอาชีพใหม่คือการขายของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว เกิดรายได้เข้าชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตที่ดีตามมา เกิดการอนุรักษ์พื้นที่พื้ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่กำลังจะหายไป ทำให้ชุมชนรักและหวงแหนวัฒนธรรมประเพณีของตน เพราะเห็นคุณค่าจากการที่นักท่องเที่ยวได้ให้การชื่นชม และมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการอนุรักษ์วัฒนธรรม

ในทางกลับกันการท่องเที่ยวก็สร้างปัญหาให้กับวัดที่ขาดระบบการจัดการที่ดี ไม่มีการป้องกันที่ถูกต้องทำให้โบราณสถานโบราณวัตถุเสียหายจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยว หรือการนำวัฒนธรรมมาใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม ทำให้นักท่องเที่ยวไม่เข้าใจความหมายทางวัฒนธรรมที่แท้จริง บางวัดมีการจัดการที่ไม่ระมัดระวังขาดการศึกษาที่ถูกต้อง มีการจัดสร้างศาสนสถานที่ไม่ดีแตกไปจากแนวทางของพุทธศาสนาโดยเฉพาะพุทธศาสนาในล้านนาซึ่งเป็นแบบเถรวาท บางวัดได้มีการสร้างศาสนสถานในรูปแบบของมหายาน เพียงเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่นการสร้างรูปเคารพเจ้าแม่กวนอิม หรือโพธิสัตว์ในลัทธิมหายาน หรือแม้แต่การสร้างศาลเจ้าต่างๆ ซึ่งเห็นได้ทั่วไปในวัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้าไป ทำให้เกิดความสับสนว่าเป็นวัดในลัทธินิกายไหนกันแน่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัญหาที่ยังไม่มีการแก้ไข และนับวันยิ่งเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะสำนักงานพระพุทธศาสนายังไม่มียุทธศาสตร์ที่ยังไม่ชัดเจน

3. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก ที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่ในวัด ในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก

จากการศึกษาพบว่ายุทธศาสตร์ต่างๆ ที่กำหนดด้วยด้วยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ 1) ยุทธศาสตร์กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา พ.ศ. 2555-2559 (A) 2) แผนยุทธศาสตร์และกลยุทธ์พัฒนาการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว พ.ศ. 2555-2559 (B) 3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาคเหนือตอนบน 2 (เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน) โดย หอการค้าไทย 2552 (C) มีเนื้อหาครอบคลุมอยู่ทั้งหมด 5 ด้าน ซึ่งแต่ละหน่วยงานก็จะมีประเด็นด้านยุทธศาสตร์ที่แตกต่างกันออกไป ส่วนที่คล้ายกัน ได้แก่ ยุทธศาสตร์การพัฒนา ยุทธศาสตร์

ด้านการมีส่วนร่วม และยุทธศาสตร์การฟื้นฟู แต่ทุกหน่วยงานยังให้ความสำคัญยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และยุทธศาสตร์การป้องกันค่อนข้างน้อย ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่กำหนดโดยหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์	A	B	C
1. ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนา			
- การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค	✓		✓
- การพัฒนาระบบโลจิสติกส์ เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว	✓		
- การพัฒนาโครงข่ายเส้นทางคมนาคมและระบบเชื่อมโยงการเดินทาง	✓		✓
- การพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยว	✓	✓	✓
- การพัฒนาระบบฐานข้อมูล และการให้บริการข้อมูลด้านการท่องเที่ยว	✓		
- การส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่	✓	✓	✓
2. ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริม			
- ส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยว	✓		✓
- การประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว	✓		
- การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น	✓	✓	
- การส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมและองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวแก่ชุมชน		✓	
- การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม			✓
- การส่งเสริม สนับสนุนการตรวจประเมินและรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยว	✓	✓	
- การส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว		✓	✓
- การส่งเสริมการค้าและการลงทุนด้านการท่องเที่ยว	✓		
3. ยุทธศาสตร์ด้านการป้องกัน			
- การออกกฎระเบียบ		✓	
- การควบคุมผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อชุมชน ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม		✓	

ยุทธศาสตร์	A	B	C
- การฝึกอบรมบุคลากรในสถานประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น			✓
- การพัฒนาระบบรักษาความปลอดภัย	✓	✓	
4. ยุทธศาสตร์ด้านการมีส่วนร่วม			
- การพัฒนาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว	✓	✓	✓
- การพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชนด้านการท่องเที่ยว		✓	
- การพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศ	✓	✓	✓
- การพัฒนาความร่วมมือของคนในชุมชน	✓	✓	
- การพัฒนาความร่วมมือในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว		✓	
5. ยุทธศาสตร์ด้านการฟื้นฟู			
- การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว	✓	✓	✓

ตารางที่ 2 ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่กำหนดโดยหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว

ลักษณะยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า การกำหนดยุทธศาสตร์เป็นการกำหนดจากหน่วยงานที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวเพียงด้านเดียว วัดและชาวบ้านในชุมชนไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมเท่าที่ควร จะมีส่วนร่วมเพียงแคให้ข้อมูลจำนวนนักท่องเที่ยว ที่หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวมาสำรวจ การกำหนดยุทธศาสตร์ยังให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและในส่วนของส่งเสริมและป้องกันน้อยมาก ไม่ได้มองความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวโดยเฉพาะวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ไม่ได้มีการพัฒนาบุคลากรของวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยว การทำงานมีลักษณะเพียงเข้ามาใช้สถานที่ของวัดในการจัดกิจกรรม โดยขาดการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชน และการส่งเสริมก็จะทำเพียงบางวัดเท่านั้นไม่ครอบคลุมทั้งหมด ดังนั้นวัดส่วนใหญ่จึงยังไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว

อภิปรายผลการวิจัย

1. วัฒนธรรมล้านนาที่ปรากฏอยู่ในวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากการศึกษาวัฒนธรรมประเพณีที่ปรากฏอยู่ในวัดในกลุ่มล้านนาตะวันออกพบว่า มีวัฒนธรรมประเพณีที่คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้เป็นเพราะในอดีตบรรพบุรุษของชาวล้านนามีความสืบเนื่องมาจากเชื้อสายเดียวกัน จากประวัติศาสตร์จะเห็นว่าผู้คนในภูมิภาคนี้มีความเกี่ยวเนื่องกันทางชาติพันธุ์มาก่อน อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ในล้านนาตะวันออกมีวัฒนธรรมประเพณีคล้ายคลึงกันเนื่องจากแหล่งที่ตั้งซึ่งมีผลต่อฤดูกาล ทรัพยากรธรรมชาติคล้ายกัน และมีอาชีพที่คล้ายกัน

จึงทำให้มีเวลาว่างในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาที่เหมือนๆ กันในช่วงเวลาเดียวกัน มีการกำหนดประเพณีที่เหมือนกันตามปฏิทินล้านนา ซึ่งเรียกว่าประเพณี 12 เดือน

ในแง่ของพระพุทธศาสนาในกลุ่มล้านนาตะวันออกก็มีความสัมพันธ์กัน โดยนับถือพระพุทธศาสนาสายเถรวาทเหมือนกัน ซึ่งสังเกตได้จากรูปแบบสถาปัตยกรรมของวัดต่างๆ ที่มีศิลปะที่ใกล้เคียงกัน ทั้งอายุ และพุทธศิลป์ จึงทำให้ประเพณีทางพระพุทธศาสนามีความคล้ายกัน เช่น ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา ประเพณีตานก๋วยสลาก ประเพณียี่เป็ง หรือประเพณีทำบุญในวันสงกรานต์

2. สถานการณ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัด ล้านนาตะวันออก

สถานการณ์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในปัจจุบัน เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสนใจวัดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่เชื่อว่ามีคุณค่าดีลึกลับเป็นเครื่องดึงดูดความต้องการของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นอกจากจะต้องการพักผ่อนแล้วยังต้องการหาที่พึ่งทางใจ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีรูปแบบการจัดการที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวประเภทอื่น เพราะมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความเชื่อ การวางแผนและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะประกอบด้วยองค์ประกอบเชิงหลักการ ดังต่อไปนี้

1. การกำหนดมาตรการและนโยบายเพื่อการวางแผนและการบริหารจัดการ
2. กำหนดขอบเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมอย่างมีความสมดุลระหว่างชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว
3. ดำเนินการวางแผน วางระบบการบริหารจัดการตามข้อกำหนดและแนวทางปฏิบัติ และเทคนิควิธีการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม
4. วางระบบการอำนวยความสะดวกในการมาเยือนของนักท่องเที่ยว
5. ดำเนินการตามกลไกบริหารจัดการ โดยควบคุมแต่ละกลุ่มกิจกรรมท่องเที่ยวให้เกิดความต่อเนื่อง โดยเฉพาะการบริหารจัดการที่ป้องกันการธำรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นให้มีความต่อเนื่อง โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวมีความตระหนักรู้ในคุณค่าความงามของวัฒนธรรม

ปัจจุบันบางวัดมีรูปแบบการจัดการที่สอดคล้องกับหลักการดังกล่าวเนื่องจากเจ้าอาวาสมีความสนใจด้านการท่องเที่ยวจึงมีนโยบายการพัฒนาวัดที่สอดคล้องกับการจัดการท่องเที่ยว แต่บางวัดที่เจ้าอาวาสไม่ให้ความสนใจด้านการท่องเที่ยวจึงไม่มีนโยบายที่สอดคล้องกับการจัดการท่องเที่ยว ถ้าวัดจะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรกรรมการควรวัดสนใจกระบวนการในการวางแผนและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 5 ข้อ ดังกล่าวมา เพื่อเป็นการป้องกันผลกระทบด้านลบที่จะเกิดจากการท่องเที่ยว ซึ่งอาจมีข้อโต้แย้งว่าไม่ใช่หน้าที่หลักของวัด แต่ถึงกระนั้นวัดก็ไม่สามารถปฏิเสธ หรือห้ามไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้าวัดได้ จะเห็นได้ว่าหลายวัดที่ไม่ได้มีการบริหารจัดการที่ดี ในที่สุดโบราณสถานโบราณวัตถุ

ก็ถูกทำลาย สูญหาย หรือทรุดโทรม และหมดคุณค่าไปในที่สุด วัดใหญ่ๆ หลายวัดได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว จนบางวัดแทบจะหมดสภาพความเป็นวัดที่น่าจะมีความสงบรวมรื่น เข้าไปแล้วรู้สึกสงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม แต่กลับเป็นสถานที่มีแต่ความคึกคักด้วยผู้คนคล้ายกับเป็นตลาด มีแต่ร้านค้าจำหน่ายของที่ระลึกให้แก่นักท่องเที่ยว บางวัดไม่มีการจัดระบบร้านค้า การวางขายหรือการจัดร้านเต็มไปหมดไม่มีระเบียบ ทั้งของกิน ของที่ระลึก ซึ่งนำไปสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อม และการทำลายบรรยากาศทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายในวัด

3. วิเคราะห์ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก ที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่ในวัด

การกำหนดยุทธศาสตร์ที่ผ่านมาหน่วยงานท่องเที่ยวมักเน้นไปในด้านยุทธศาสตร์การพัฒนา ยุทธศาสตร์ด้านการมีส่วนร่วม และยุทธศาสตร์การฟื้นฟู เพราะเป็นยุทธศาสตร์ที่เห็นความสำเร็จเร็วและเป็นรูปธรรม แต่ให้ความสำคัญยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และยุทธศาสตร์การป้องกันค่อนข้างน้อยอาจเป็นเพราะผู้กำหนดยุทธศาสตร์ยังขาดประสบการณ์และขาดข้อมูลผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และประกอบกับนโยบายของรัฐยังไม่เน้นการป้องกันและส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม

การกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐที่ไม่ได้มองความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวมักส่งผลกระทบต่อด้านลบตามมาเสมอ จะเห็นได้ว่าการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาส่วนใหญ่จะกำหนดโดยหน่วยงานของรัฐ โดยขาดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะในระดับล่าง ดังปรากฏเสียงสะท้อนจากผู้เข้าร่วมสัมมนา ที่สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เรื่อง “เวทีผู้ถูกท่องเที่ยว” ที่ได้กล่าวแสดงความคิดเห็นว่า ถ้าจะประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ก็ต้องความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวก่อน เสียงสะท้อนของผู้เข้าร่วมสัมมนาจะให้เห็นได้ชัดถึงการพัฒนาที่ถูกกำหนดจากส่วนบนเพียงด้านเดียว ซึ่งผลสุดท้ายก็ส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวโดยเฉพาะวัดซึ่งไม่ค่อยมีความพร้อมด้านบุคลากรที่มีความรู้ด้านการท่องเที่ยว จึงไม่ได้มีการวางแผนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เข้ามาในวัด ไม่มีการเตรียมความพร้อมด้านสาธารณูปโภค เช่น ห้องน้ำห้องสุขาที่จุดพัก หรือป้ายแนะนำสถานที่ บางวัดก็สปรกปรกรุงรัง ไม่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย จึงทำให้นักท่องเที่ยวตำหนิและไม่ประทับใจในการท่องเที่ยววัด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. วัฒนธรรมล้านนาที่ปรากฏอยู่ในวัดในกลุ่มล้านนาตะวันออก วัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมควรมีการศึกษา รูปแบบสกุลช่าง ความโดดเด่น ประวัติความเป็นมา ความเชื่อ ภูมิปัญญาที่สืบทอดมาผ่านงานพุทธศิลป์ เพื่อทำการอนุรักษ์ ถ่ายทอดองค์ความรู้ ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ เอกสารแนะนำสำหรับนักท่องเที่ยว หรือการจำลองเพื่อจำหน่ายเป็นสินค้าที่ระลึก วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมและวัฒนธรรมที่เป็นการดำรงชีวิต ควรมีการศึกษา พัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ เช่น การแปล

ตำรายาพื้นเมืองจากบ๊อบสา แล้วนำไปสู่การผลิตยาจากสมุนไพรพื้นบ้านโดยแพทย์แผนไทย ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นสินค้าของชุมชนได้

2. สถานการณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบัน หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ควรจัดการฝึกอบรม การศึกษาดูงานด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในวัดที่ประสบผลสำเร็จด้านการบริหารจัดการ แก่เจ้าอาวาสหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องการจัดการของวัด

3. ด้านยุทธศาสตร์ หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัด เช่น วัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนา และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรร่วมมือกับวัดเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ เช่น

- ยุทธศาสตร์การเผยแพร่หลักคำสอนทางพุทธศาสนา ผ่านกิจกรรม พิธีกรรม ทางพระพุทธศาสนา
- ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค กำหนดแผนผังในการก่อสร้างเสนาสนะที่เหมาะสม
- กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาบุคลากรของวัด เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และผู้ที่เข้ามาทำบุญในเรื่องข้อมูลทางประวัติศาสตร์ การประชาสัมพันธ์ และการดูแลศิลปวัฒนธรรมของวัด
- ควรกำหนดยุทธศาสตร์ในรักษาความปลอดภัยภายในวัดที่เป็นระบบมาตรฐาน มีความเป็นสากล
- กำหนดยุทธศาสตร์ในการสร้างความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
2. การพัฒนาระบบรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.(2553)“ความหมายและความสำคัญของการท่องเที่ยว”.

ในการท่องเที่ยว,หน่วยศึกษานิตศ กรมการฝึกหัดครู.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

บทบรรณาธิการ **“เพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว”**. (2552) หนังสือพิมพ์แนวหน้า ฉบับวันที่ 21 เดือนกุมภาพันธ์ 2552.

มาฆะ ขิตตะสังคะ และคณะ. (2553) การศึกษาการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการ **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน**. วิทยาลัยนานาชาติภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สถาบันวิจัยสังคม.(2538) **เวทีผู้ถูกท่องเที่ยว**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

UNWTO Tourism Highlights 2012 Edition.

UNWTO Tourism Highlights 2013 Edition.

■ วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ
ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 กุมภาพันธ์-พฤษภาคม 2557